Goran Crnković

BORBA NARODNJAČKE OPĆINE VOLOSKO-OPATIJA ZA HRVATSKO ŠKOLSTVO

I.

Administrativnom reformom 1827. godine, kada su se kastavski i lovranski kotar sjedinili u jedan kotar sa sjedištem u Voloskom, nastaje znatna prekretnica u povijesnom razvoju toga malog lučkog naselja. I kao središnjica velikog kotara, Volosko i dalje ostaje podopćina u glavnoj općini Veprinac, ali, »za razliku od drugih podopćina, ona izravno komunicira s kotarskim poglavarstvom u mjestu, a ne preko glavnog ureda (podesterije) svoje glavne općine«[1]. Takva upravna organizacija trajala je do 1. rujna 1850. godine, kada je vološćanska podopćina uzdignuta u glavnu općinu, što je bio jasan odraz sve veće važnosti Voloskog kao luke, trgovišta i administrativnog središta.

Općina Volosko sterala se od Preluka do potoka Slatina, na uskom priobalnom području koje je obuhvaćalo samo naselja Volosko, Škrbići i Opatija, a sva ostala sela i zaseoci na padinama Učke, od Pobara, Brega i Vasanske i sve što je iznad njih, pripadala su susjednim općinama: Kastvu (Rukavcu) i Veprincu. Iako je u ovom kraju do konca 19. stoljeća prebivalo čisto hrvatsko pučanstvo, i tu, kao i u drugim istarskim općinama toga vremena, u administraciji i sudstvu upotrebljavaju se isključivo njemački i talijanski jezik, od kojih austrijska javna uprava ovdje favorizira posljednji kao svoj službeni jezik. Već samim tim domaće slavensko stanovništvo posve je politički potisnuto i obespravljeno.

No iznenada se pojavilo nešto što je u razvoju priobalnih naselja istarske Liburnije predstavljalo daleko veću prekretnicu od bilo kakvih administrativno-upravnih reforama. To je turizam, nov oblik privređivanja, koji je vrlo brzo iz temelja izmijenio ekonomsku, socijalnu i nacionalnu strukturu ovoga kraja, postao glavnom polugom njegova svekolikog razvoja te važnim faktorom političkog života, jačanja nacionalne svijesti domaćega elementa i njegova formiranja u samosvjesnu političku zajednicu.[2]

Iako je novi oblik privređivanja bio potaknut stranim kapitalom, domaći su se ljudi vrlo brzo uklopili u njega. Istina, strani kapital je sve do kraja austrijske vlasti (pa i poslije toga, zapravo sve do 1945. godine) ostao dominan-

---

[1] Nikola Crnković, Općinsko poglavarstvo Opatija, Vodič Historijskog arhiva Rijeka, Pazin — Rijeka 1980, str. 97—98.

[2] Oleg Mandić, Razvojni međaši turizma u Opatiji, Liburnijske teme, Opatija 1977, str. 27—45; Petar Strčić, Opatijsko područje u političkom životu druge polovice XIX i u početku XX stoljeća, Dometi 12, Rijeka 1981, str. 95—101; Mirjana Strčić, Društvene i političke prilike u Istri u 19. i u početku 20. stoljeća, Nastava povijesti 3—4, Zagreb 1981, str. 205—221; Vinko Antić, Jubileji Opatije, Riječka revija, XIII/1964, br. 7; isti, Turistička privreda Istre, Turistički rezultati Opatije od 1899. do 1941. godine, Riječki list, III, br. 30, Rijeka 5. II. 1949, str. 2. O promjeni nacionalne strukture općine vidi *Cadastre national de l'Istrie*, Sušak 1946, str. 379. i 383.

tan, ali uz njega vrlo brzo napreduje sloj domaćih poslovnih ljudi, obogaćen znatno uvećanom vrijednošću nekretnina te ugostiteljstvom, trgovinom, obrtom i drugim komplementarnim turističkim djelatnostima. Držeći se svojih tradicionalnih uljudbenih zasada, taj se element uspio politički konstituirati i očitovati visoku sposobnost da razvije vlastitu civiliziranost, suprotstavljajući se oblicima tuđeg kulturnog hegemonizma, navlastito talijanskog i njemačkog.

Općina Volosko-Opatija[3] postala je primjerom dobro organizirane i uzorno vođene narodnjačke općine, te je bila moralno-politički faktor ne samo na području pokrajine Istre nego i izvan nje. Svojom gospodarskom snagom ona je utjecala na političko okupljanje Hrvata s obje strane Učke.

Povijest borbe vološčansko-opatijske općine za hrvatsko školstvo zauzima posebno mjesto u općim naporima ovdašnjih narodnjaka. Školstvo je djelatnost u kojoj se i oko koje se razgovjetnije negoli u drugim djelatnostima kao u spektru razlažu politička strujanja. U ovom slučaju ono je izvrstan indikator krepkosti i životnosti narodnjačkog pokreta, njihove težnje da očuvaju i afirmiraju svoj nacionalni identitet. Borba za vlastito školstvo nije puko prosvjetno, nego duboko političko pitanje[4]. Zanimljiva i poučna zbog svojih modaliteta i ustrajnosti, ta je borba nadasve važna zbog uspjeha koji su njome postignuti, uspjeha koji su izravno utjecali na razvoj hrvatskog školstva u cijeloj Istri.

II.

Kurijalni izborni sustav[5] i jak utjecaj talijanske administracije u Voloskom omogućili su domaćim talijanašima dugu prevlast u općinskoj upravi. Na izborima za općinsko zastupstvo većina, koju su tvorili domaći talijanaši i nekolicina službenika talijanske i njemačke narodnosti, redovno je uspijevala pobjeđivati u sve tri kurije, a da nije ni dolazilo do prave izborne borbe. Ipak su nacionalno orijentirani izbornici već 80-ih godina u općinskom vijeću predstavljali malu skupinu koja se ističe znatnom inicijativnošću i radišnošću, nadmašujući time brojčano jaču većinu. Talijanaška je većina, naime, pokazivala malo volje i sposobnosti za vođenje općinskih financijskih poslova. Zbog toga je postupno gubila podršku ne samo svojih izbornika nego i tradicionalno talijanaški nastrojenog kotarskog poglavarstva u Voloskom i članova Zemaljske vlade u Poreču.[6]

Do prave izborne borbe došlo je u rujnu 1889. godine, kada je Hrvatska stranka pobijedila u prvom tijelu. Druga dva tijela su raznim makinacijama i

[3] Od 1910. godine općina mijenja naziv u Volosko-Opatija. Radi jednostavnosti u tekstu se najčešće upotrebljava taj naziv. Isporedi Božo Milanović, Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga 2, Pazin 1973, str. 248; N. Crnković, n. dj., str. 98. Politička općina Volosko, odnosno Volosko-Opatija, bila je podijeljena u dvije imovne odnosno porezne općine, te je cjelokupno financijsko i materijalno poslovanje sve do 1918. godine vođeno odvojeno.

[4] Jaroslav Šidak, Mirjana Gross, Igor Karaman, Dragovan Šepić, Povijest hrvatskog naroda g. 1860—1914, Zagreb 1968, str. 188; Tone Peruško i dr., Knjiga o Istri, Zagreb 1968, str. 175; Tone Peruško, Borba za osnovno školstvo — borba za nacionalni opstanak, Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, Zagreb 1969, str. 423.

[5] Izborni sustav za Općinsko zastupstvo bio je uređen prema imovnom cenzusu, te su izbornici po visini poreza koji su plaćali bili podijeljeni u tri kategorije: prvo, drugo i treće tijelo. Kvota koja je određivala pripadnost jednom od tijela izračunavala se za svaku općinu posebno. Vidi Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem, Ljubljana 1965, str. 115—125; *Istra i Slovensko primorje* borba za slobodu kroz vjekove, Beograd 1952, str. 76; B. Milanović, n. dj., str. 164.

[6] B. Milanović, n. dj., str. 249.

smicalicama izborne komisije sačuvali talijanaši.[7] Ipak je tada na općinskim izborima ojačala hrvatska jezgra, u kojoj je sada sedam zastupnika.

Na idućim općinskim izborima 1893. godine ponovilo se isto. Hrvatska je stranka pobijedila u prvom tijelu, dok su talijanaši i Nijemci prevarama i potvorama jedva uspjeli osvojiti drugo i treće tijelo. Na priziv narodnjaka, Namjesništvo je poništilo izbore, odredivši da se naknadni izbori obave u ožujku 1895. godine. Hrvatska stranka osvojila je prvo i treće tijelo, dok su talijanaši, nazivajući se »Istrijanima«, zadržali drugo tijelo, u kojem su većinom glasali državni službenici. Tako je općinska uprava napokon pripala zastupnicima domaćega hrvatskog puka. Od prijašnje upravne strukture u novom Općinskom vijeću ostala su tri Nijemca, jedan Talijan i dva talijanaša.

Novo Općinsko zastupstvo izabralo je za načelnika dra Andriju Stangera, koji je bio i zastupnik u Pokrajinskom saboru. Hrvatski jezik proglašen je jezikom općinske uprave. Njime su otada pisane službene knjige, isprave i cjelokupna prepiska sa svim državnim oblastima, od najviših do najnižih, kao i sa svim drugim pravnim osobama. S punim se pravom može reći kako od 1895. godine vološćansko-opatijska općina ulazi u novo doba svoga razvoja, snažnog i brzog, do tada nezamislivog, doba u kojem će se Opatija afirmirati kao svjetski poznato lječilište i ljetovalište, a općinska uprava, iz koje će s vremenom talijanaši potpuno otpasti, kao složno i marljivo tijelo, koje će s punim povjerenjem svojih birača brzo, dalekovidno i estetski ujednačeno izgraditi i urbanizirati čitavo općinsko područje i dignuti život stanovnika na visoku civiliziranu razinu... A sve je to činila dajući tom napretku obilježje naroda što stoljećima na ovom tlu prebiva.

Povijest školstva u istarskoj Liburniji nije pomnije istražena, te postoje velike razlike u datiranju osnutka škola u Voloskom i Opatiji.[8] Stoga ćemo ovdje samo pripomenuti kako začetke škola ovdje valja tražiti u organiziranoj nastavi što su je držali svećenici još u prvoj polovici 19. stoljeća, a možda i prije. Osnutak ovdašnjih škola s pravom javnosti počinje jamačno tek od 1869. godine, nakon podržavljivanja škola. Svakako, od 1877. godine do vremena neposredno prije pobjede narodnjaka na izborima 1895. godine djeluju u općini dvije takve pučke škole, muška u Voloskom i mješovita u Opatiji.[9] U Voloskom je, osim toga, djelovalo i privatno učilište, privatna ženska škola milosrdnih sestara.

U vološćanskoj pučkoj školi nastavni jezik bio je talijanski, a hrvatski se od 1880. godine podučavao samo kao nastavni predmet. U Opatiji, pak, prvotno je postojala samo pučka škola s hrvatskim nastavnim jezikom, a paralelku na talijanskom nastavnom jeziku dobila je krajem osamdesetih godina.[10]

---

[7] Isto.

[8] Carmelo Cottone, Storia della scuola in Istria da Augusto a Mussolini, Kopar 1938, str. 241, navodi da vološćanska škola postoji najkasnije od 1875. godine, dok osnutak škole u Opatiji netočno stavlja u 1894. godinu. Opatijske su škole, hrvatska i talijanska, postojale i prije devedesetih godina. Prema članku »Naše sloge« od 11. prosinca 1884, str. 3, u Opatiji je tada postojala samo hrvatska pučka škola. Isp. također Mate Demarin, Hrvatsko školstvo u Istri, Zagreb 1978, str. 77; N. Crnković, Osnovne škole u Voloskom i Opatiji, Vodič Historijskog arhiva..., str. 159, te *Inventar Mjesnog školskog vijeća* Volosko-Opatija, rukopis u Historijskom arhivu Rijeka (dalje HAR).

[9] HAR, arhivski fond Mjesnog školskog vijeća Volosko, sign. DS-29, kutija 1.

[10] HAR, arhivski fond Općinskog poglavarstva Opatija, sign. JU-30, Zapisnici sjednica Općinskog zastupstva (dalje ZOZ), 15. X. 1892. Isporedi B. Milanović, n. dj., str. 356.

Prvi zabilježeni sukob (jamačno ne i prvi uopće) zbog škola opisan je u »Našoj slozi« 1884.[11] Pozivajući se na isti list kao izvor, B. Milanović ovako opisuje dalji razvoj događaja: »U Opatiji su Talijani već 1884. htjeli narinuti talijansku školu. Opatijci su posebnom predstavkom od školske vlasti zatražili, da njihova škola ostane hrvatska, a mjesto talijanskog da se u njoj uči njemački jezik kao predmet. God. 1885. su pred komisijom od 63 obitelji 52 izjavile da govore hrvatski. Uza sve to je C.k. školsko vijeće uvelo uz hrvatsku također i talijansku paralelku.«[12] Otvaranjem talijanske paralelke oslabio je pritisak viših školskih oblasti da se hrvatska pučka škola u Opatiji pretvori u talijansku, ali se podvojenost zbog nacionalnog karaktera škola ne smanjuje. Školstvo je glavno polje stranačkog sukoba, pa su razdoblja između izbora ispunjena poglavito propagandom za upis djece u svoje škole, a za smanjenje broja polaznika u protivničkima.[13] Teži se napakostiti protivniku koliko god se može, svrha je potpuno ga potisnuti jer predstavlja stalnu ili potencijalnu opasnost. No, valja reći kako unatoč tome ta borba ni prije ni poslije 1895. godine nije prelazila okvire legitimnih postupaka. Zato se vrlo teško i sporo dolazilo do novih postignuća, do bilo kakvih promjena i napretka. Za izmjenu jednom uspostavljena stanja valjalo je ishoditi odobrenje od svih mogućih upravnih instancija jer je protivnička strana stalno odgađala izvršavanje pojedinih odluka novim utocima i pritužbama. Zato će Opatijci jednako teško eliminirati nametnutu im talijansku paralelku, kao što će Vološćaci jedva uspjeti formirati hrvatsku paralelku u Voloskom. No, s druge strane, iako su Kotarsko i Zemaljsko školsko vijeće posve pristrani i favoriziraju samo talijansko školstvo, nisu mogli samovlasno i protuzakonito ukinuti jednom uspostavljenu školu. Zato je hrvatska Pučka škola u Opatiji uspjela odoljeti svim nastrajima talijanaške općinske uprave i opstati pod svojim narodnim imenom. Koliko je, dakle, osnutak talijanske paralelke u Opatiji značio pobjedu talijanaša, toliko je borba za učenike u toj paralelci, a još više uzaludno nastojanje da se sa školske zgrade skine natpis »Pučka škola« predstavljalo čisti poraz talijanaša u doba kada su imali vlast i uživali punu potporu viših političkih i školskih oblasti.[14]

III.

Već na prvim sjednicama novog Općinskog zastupstva pretresaju se školske prilike u općini. Poletna djelotvornost općinara i odlučnost da se i na tom polju prati gospodarski napredak ovoga kraja odmah nailazi na otpor svih nadležnih školskih vlasti i na oporbu učitelja mjesnih talijanskih učilišta. U studenom 1895. godine općina dolazi u sukob s nadležnim školskim vlastima oko imenovanja učitelja za talijanski odjel opatijske Pučke škole. Općina je, naime, predložila više kandidata, ali Zemaljski odbor nije prihvatio ni jednog od njih, pa Kotarsko školsko vijeće u Voloskom imenuje provizornim učiteljem svoga čovjeka, takvoga koji ne zna i neće da zna hrvatski jezik.

Držeći da je tim postupkom povrijeđeno pravo predlaganja učitelja u mjesnim školama, općina podnosi žalbu nadležnom ministarstvu u Beču.[15] U tijeku rasprave o nadležnosti općine i školskih oblasti nad mjesnim školama načelnik

[11] Naša sloga, 11. prosinca 1884. godine.
[12] B. Milanović, n. dj., str. 356.
[13] Isto.
[14] HAR, JU-30, ZOZ, 17. XII. 1892, 19. XII. 1892. i 4. XII. 1894.
[15] HAR, JU-30, ZOZ, 7. XI. 1895, točka 2/b.

Andrija Stanger, oslanjajući se na Zakon o školama od 30. studenog 1874. godine, predlaže da općina preuzme patronat nad školama u Opatiji: »Polag nameta koji Opatija provinciji plaća za škole, mogla bi Opatija lahko plaćati učitelje i svake bi godine ostala liepa svota, koja bi se ulagala u mirovinsku zakladu.«[16] Nakon rasprave prihvaćen je zaključak: »Ima se moliti patronat za školu u Opatiji, ali pod pogodbom da občina bude prosta od plaćanja zemaljskog nameta na škole odpadajućeg.«[17] Općina, očito, na uvijen način prkosi državnoj vlasti, upozorava kako je suvišna u poslovima prosvjetne politike, jer općina i sama umije i može voditi tu politiku, i to s puno manje troška. Dakako, utok je na prvoj instanciji, Zemaljskom školskom vijeću, bio odbijen. Obrazloženje: ne može se ustanoviti kvota koju svaka pojedina općina doprinosi za školski fond.[18] Jednako je prošla žalba upućena Ministarstvu za bogoštovlje i nastavu u Beču.[19]

U međuvremenu raspisan je novi natječaj za imenovanje učitelja na talijanskoj pučkoj školi u Opatiji. Od šest molitelja, među kojima je bio i dotadašnji provizorni učitelj, zastupnici na sjednici 16. srpnja 1896. prihvaćaju domaće učitelje: Adolfa Justja, Viktora Cara i Antona Dukića. No Zemaljski odbor u Poreču ni ovaj put neće da imenuje jednog od predloženih kandidata, nego dodjeljuje službu bivšem porečkom nadučitelju Antonu Zaratinu, jednako politički nastrojenom kao što mu je bio i prethodnik.

Općina je na to reagirala prosvjedom kod Zemaljskog školskog vijeća u Trstu i utokom nadležnom ministarstvu u Beču. U tim aktima općina razlaže kako se viša instancija trebala lišiti prava takva imenovanja »... obzirom na postojeće školske odnošaje u Opatiji, jer se radi o popunjenju jednog učiteljskog mjesta na jednoj zakonito nepotrebitoj školi«,[20] misleći pri tome na mali broj učenika na talijanskoj pučkoj školi u Opatiji. No, nije uslišan ni prosvjed ni utok. Dapače, na novim izborima za stalnog učitelja 1898. godine opet su odbijeni svi općinski kandidati — listom narodnjaci: Viktor Car, Anton Dukić i August Rajčić — i ponovno imenovan Zaratin.[21] On će službovati na talijanskoj paralelki Pučke škole u Opatiji sve do njezina zatvaranja. Pa ipak time nije bilo sve riješeno.

Općinsko poglavarstvo uporno je nastavilo slati žalbe. Predmet je dospio pred Vrhovno upravno sudište u Beču, a općinu je zastupao odvjetnik Kosić. Prvi pravorijek te sudbene instancije bio je u korist općine, ali nije bilo mjesta veselju. Iz općinskih spisa ne može se, nažalost, pratiti cijeli taj spor, pa ne znamo kako je pred istim sudištem obnovljen postupak. Znamo samo da je ono još dva puta dalo pravo općini te da je nakon toga zbog tko zna čije intervencije derogiralo sve svoje prijašnje presude i dalo pravo talijanaškim školskim instancijama. U zapisniku sjednice Općinskog zastupstva održane u svibnju 1903. godine stoji: »Načelnik crta u kratko cielu stvar, koja se vuče već od g. 1895. i u kojoj je občina tri puta bila prisiljena pritužiti se kod Upravnog sudišta i (...) sva tri puta je bila dotična ministerijalna odluka kano nezakonito dignuta a sad evo ipak ostaje kako su /prvotno/ školske oblasti odlučile (...).«[22] Zapisničar je vrlo rječit u svojoj suzdržanosti, jer ovu točku dnevnog reda zaključuje riječima:

[16] HAR, JU-30, ZOZ, 7. XI. 1895, točka 3.
[17] Isto.
[18] HAR, JU-30, ZOZ, 19. IX. 1896.
[19] HAR, JU-30, ZOZ, 31. III. 1897, točka 1/c.
[20] HAR, JU-30, ZOZ, 27. XI. 1896, 1/1; 31. III. 1897, 1/6.
[21] HAR, JU-30, ZOZ, 14. IV. 1898, točka 3; 22. XII. 1899, točka 2/1.
[22] HAR, JU-30, ZOZ, 30. V. 1903, točka 2/4.

»Uzima se do znanja uz razne poklike.« Svakako, to nisu bili komplimenti pravu i pravdi u Austro-Ugarskoj Monarhiji.

S druge strane, učitelji talijanske paralelke u Opatiji svojim su odnosom prema hrvatskoj školi, prema hrvatskom jeziku i prema narodnjačkoj općinskoj upravi otvoreno i ratoborno izražavali svoja politička uvjerenja. Već prvi provizorni učitelj Visintini nije htio primati hrvatskim jezikom napisane spise, jer navodno ne razumije jezika i nema nikoga »koji bi mu hrvatske spise protumačio«.[23] Sličnim je demonstracijama nastavio i njegov nasljednik, stalni učitelj Zaratin. Od Općinskog poglavarstva i od Mjesnog školskog vijeća on zahtijeva da upravi talijanske škole šalju službene dopise na talijanskom jeziku, iako to nema pravo tražiti od njih nijedna upravna ili sudbena oblast u Monarhiji. Općina i Mjesno školsko vijeće ne traže od Zaratina da on njima piše hrvatski, ali zato on ima drskosti te od njih zahtijeva da mu se obraćaju talijanski, jer je to jezik obuke i jer on »in oggi ignora affato la lingua croata«, te se mora obraćati trećim osobama za prijevod.[24]

Isti je učitelj više puta javno agitirao među siromašnim roditeljima djece koja pohađaju hrvatsku Pučku školu u Opatiji neka upisuju svoju djecu u talijansku školu. Nudio im je potporu da njome djeci kupe školske potrepštine i odjeću. Budući da ponuđena potpora nije bila simbolična — iznosila je 10 forinti — ova je akcija imala uspjeha, te se na sjednici Mjesnog školskog vijeća s pravom pretpostavljalo kako »po svojoj prilici on iz svoga žepa taj novac ne izdaje«.[25]

Loše odnose dviju opatijskih škola, smještenih pod istim krovom, poticalo je Kotarsko školsko vijeće, koje je uporno podupiralo talijanaške interese, a priječilo razvoj hrvatskoj školi. Iako je potonja brojem učenika gotovo tri puta nadmašivala talijansku školu, obje su primale isti godišnji paušal. Nastojanja narodnjaka da isprave tu neravnopravnost nisu urodila plodom.[26] Slično je bilo i s opremom tih škola. Stanje vrlo lijepo ilustrira spis što ga je »Votstvo pučke škole« u Opatiji 3. studenog 1896. uputilo Mjesnom školskom vijeću. U njemu se, među ostalim, kaže: »Radi velikoga broja djece uzelo je bilo potpisano početkom školske godine nekoliko klupa iz talijanskog razreda, nu pošto jih je moralo u prisutstvu gosp. c. k. kot. školskog nadzornika predati inventarno učitelju talijanske škole nema sada kamo smjestiti djece (. . .).«[27] Školski nadzornik, dakle, osobno provjerava vraćanje posuđenih klupa iz jedne učionice u kojoj su potrebne u drugu učionicu gdje su očito suvišne. Trebalo je zaista imati dobre živce pa se suzdržati u takvim situacijama. No, sva je prilika da se držalo kako je razborita suzdržanost moćnije sredstvo od bilo kakva nepromišljena i nekontrolirana čina.

Nepravedan odnos viših vlasti prema dvjema opatijskim školama potaknuo je općinsku upravu da 1897. godine pokuša iznuditi ukidanje talijanske škole i time ujedno proširiti hrvatsku. »Talijansku pučku školu u Opatiji

---

[23] HAR, DS-29, kut. 1.
[24] HAR, DS-29, kut. 1.
[25] HAR, DS-29, kut. 1. Sastavljač ovog dopisa vjerojatno aludira na pomoć koju su neki talijanski učitelji u Istri primali od organizacija »Lega nazionale« a za koju je novčana sredstva u svrhu promicanja talijanstva prikupljalo po Italiji društvo »Dante Alighieri«. Vidi C. Cottone, n. dj., str. 118. i 119; *Istra i Slovensko primorje*, str. 122.
[26] HAR, JU-30, ZOZ, 2. III. 1896, točka 6.
[27] HAR, DS-29, kut. 1.

polazi 34 učenika a od tih je veliki dio ne austrijskih podanika[28], ta škola dakle nije zakonito potrebita, a to je priznalo i Zemaljsko školsko vijeće. Kad bi se talijanska škola ukinula moglo bi se hrvatsku školu podignuti na dvorazrednicu te nebi onda sadašnja škola bila prenatrpana djecom (. . .).«[29] Ministarstvo iz Beča odgovorilo je na ovu molbu istom poslije dvije godine, negativno, dakako.[30]

Talijanska škola u Opatiji ostala je, ali se zapravo postupno trne. Broj učenika stalno se smanjuje, te je »već niz godina ne polazi ni približno zakonit broj djece«.[31] Talijanaši pokušavaju spasiti stvar time što šalju svoju djecu iz Voloskog u Opatiju, ali kada je to općina počela sprečavati, tim više što je i talijanska škola u Voloskom izgubila velik dio svojih učenika i opasno se približila zakonski dopuštenu minimumu djece, opatijsko talijansko učilište izgubilo je svaki razlog postojanja. Školske godine 1908/09. pohađa ga samo 12 učenika, iduće godine 11, a 1910/11. ciglih osam učenika. Unatoč tome, opravdan zahtjev općine da se ono ukine, tim više što bi »ono par djece iz Opatije lasno moglo polaziti talijansku pučku školu u Voloskom«[32], ni ovaj put nije uslišan. Pa ipak učitelj Zaratin, shvativši da je poražen, napušta tu školu. Ona pak i dalje postoji, ali samo formalno, jer je u tijeku školske godine 1911/12. nije pohađao nijedan učenik.[33] Pokušavajući nanovo oživiti njezin rad, Kotarsko školsko vijeće premješta iz talijanske škole u Voloskom u Opatiju učiteljicu Erminiju Tomasich. Općinsko zastupstvo i Mjesno školsko vijeće, uviđajući apsurdnost i bezizglednost takva pokušaja, naizgled nezainteresirano nemaju što prigovoriti takvu premještaju i, ne bez sarkazma, formalno talijansku osnovnu školu u Opatiji drže postojećom, iako ona ne djeluje.[34] Tako u Opatiji od 1911. do 1919. godine neće djelovati nikakva talijanska škola.

Nasuprot tome, broj učenika u hrvatskoj pučkoj školi u Opatiji u stalnom je porastu. Osim domaćih, pohađaju je i učenici iz obližnjih mjesta kastavske i veprinačke općine. Postupno se oblikuje opatijsko školsko okružje, koje obuhvaća mjesto Opatiju te zaseoke Bernčići, Domovići, Fratri-Slatina, Brčići (ili Berčići) iz općine Veprinac i zaselak Benčinići (Bregi) iz općine Kastav.[35] Tako dok školske godine 1876/77. pomoćnu mješovitu školu u Opatiji polaze 43 učenika, dvadeset godina kasnije istu školu, koja djeluje pod nazivom Hrvatska pučka škola, pohađaju 72 učenika, od kojih su 28 djevojčice. To je zapravo šestorazredna škola koju polaze djeca od šest do dvanaest godina. Budući da je više vlasti tretiraju kao »jednorazrednicu«, tj. kao jedan kombinirani odjel od šest naukovnih godišta, rad je u njoj vrlo složen i težak, pogotovo s tolikim brojem učenika. Općinsko zastupstvo i Mjesno školsko vijeće ustrajno će stoga tražiti da im više vlasti odobre otvaranje novih odjela i uposlenje novih učitelja, kako bi se učiteljima olakšao rad, povećala odgojno-obrazovna djelot-

---

[28] Misli se na podanike iz ugarskog dijela države.
[29] HAR, JU-30, ZOZ, 19. VI. 1897, točka 4.
[30] HAR, JU-30, ZOZ, 21. VI. 1900, točka 2/4.
[31] HAR, JU-30, ZOZ, 29. XII. 1910. točka 13.
[32] Isto.
[33] HAR, DS-29, kut. 4, Statistički pregled učenika u školama školskog okružja Opatija.
[34] HAR, JU-30, ZOZ, 27. VII. 1912; DS-29, kut. 4.
[35] Inventar arhivskog fonda Mjesnog školskog vijeća Volosko-Opatija, rukopis u HAR.

vornost, ali i radi tog da se omogući polazak u hrvatsku školu što većem broju učenika. Više vlasti pak jednako će ustrajno uskraćivati takvu dozvolu.

Ignoriranjem stvarnih školskih potreba općine i otporom svakoj težnji k boljitku hrvatske škole, više su vlasti podržavale nezdrave odnose među opatijskim prosvjetnim ustanovama i paradoksalno stanje u njima, ali se narodnjaci nisu htjeli pomiriti s takvim stanjem niti zaustaviti u naporima da ga izmjene. Istina, na prijelazu stoljeća činilo se da su nastojanja za poboljšanjem školskih prilika na mrtvoj točki, ali je tada poticaj za osnivanje privatnih hrvatskih škola otvorio nove mogućnosti. Nosilac tog znatnog pothvata bila je Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru. Rad joj se sastojao u podupiranju i promicanju hrvatskog školstva, a njezini članovi stekli su već valjana iskustva u vođenju škola nedavno osnovanih po zapadnoj i južnoj Istri.[36] Od nemalog značenja za školstvo u istarskoj Liburniji jest činjenica da je sjedište Družbe bilo u Opatiji i da su gotovo svi općinski zastupnici, zajedno s načelnikom Stangerom, bili njezini članovi.

Družbina škola u Opatiji osnovana je 1900, a počela je raditi 1901. godine, znatno rasteretivši pretrpanu državnu školu. Valja istaknuti da je organizacija škole bila potpuno u rukama Družbe, »što po zakonu i pravici na nju spadalo nije«[37], ali je materijalne izdatke za njen rad pokrivala porezna općina Opatija. Svake godine Općinsko zastupstvo je dodjeljivalo Družbinoj školi onoliko sredstava »koliko bi općina potrošila na onaj razred kad bi njoj na teret bio«.[38] Općina je školi osigurala i prostorije te sav sitni inventar. Zapravo, hrvatska škola u Opatiji dobila je drugi odjel, samo što je jedan od njih izdržavala Pokrajina, a drugi općina s pomoću Družbe.

Od svog osnutka Družbina je škola ispunjavala sve formalne uvjete potrebne za priznavanje javnosti, pogotovo »obzirom što je statistično dokazano da je koli po starom toli po novom školskom okružju u prošlom trogodišću bilo poprečno godimice daleko preko 80 djece za školu sposobne«.[39] Unatoč tome, Zemaljsko školsko vijeće odobrilo je otvaranje novog odjela u opatijskoj javnoj školi i uposlenje još jednog učitelja tek 1905. godine.[40] Tada je u Opatiji bilo već 265 školskih obveznika, toliko da zaista nisu mogli stati u dva odjela.[41] Zato je Družbina škola i dalje morala ostati, zapravo kao treći, privatni, odjel istog pučkoga učilišta.

Molba kojom je Glavarstvo općine odmah tražilo dalje proširenje hrvatske škole nije stigla na odredište, Zemaljskom školskom vijeću u Trst, jer je kotarski školski organ godinu dana nije proslijedio. Iduće godine Glavarstvo općine je mimo administrativnog reda uputilo molbu izravno u Trst, zahtijevajući da pokrajinska oblast odobri otvaranje trećeg odjela (»trorazrednicu«) i pomoćnoga odjela, formaciju kakva je već postojala u Poreču i Pazinu, te pravo da do donošenja definitivne uredbe o školi općina sama, isključivo na svoj trošak, otvori dva nova odjela na hrvatskoj pučkoj školi u Opatiji, koji će biti podložni istomu ravnateljstvu i imati pravo javnosti.[42] Tako je od 1908. godine škola

[36] Viktor Car Emin, Moje uspomene na Družbu sv. Ćirila i Metoda za Istru, Zagreb 1953, str. 60, 61. i dalje.
[37] HAR, JU-30, ZOZ, 29. XII. 1906, točka 18.
[38] HAR, JU-30, ZOZ, 24. VI. 1905, točka 10.
[39] HAR, JU-30, ZOZ, 30. XII. 1902.
[40] HAR, JU-30, ZOZ, 14. XII. 1904.
[41] HAR, DS-29, kut. 2.
[42] HAR, JU-30, ZOZ, 20. VII. 1907.

dobila još dva odjela i dva nova učitelja[43], zahvaljujući mogućnosti općine da to sama financira, izvan onoga što je morala davati u školski fond Pokrajine. Time je prestala potreba postojanja Družbine škole u opatijskom školskom okružju. Družba je tu u potpunosti ispunila svoju zadaću. No dva novootvorena odjela morala je općina izdržavati sve do 1911. godine. Tek tada je Pokrajina preuzela sva četiri odjela hrvatske škole i sistematizirala učiteljska mjesta. Do 1914. godine škola će i dalje rasti. Imat će 279 učenika,[44] svrstanih u čiste odjele po naukovnim godinama (razredima), a ne više kombinirane odjele kao donedavno. Osam učitelja hrvatske pučke škole u Opatiji mogli su raditi u uvjetima na visokoj evropskoj razini.

IV.

Pučku školu u Voloskom pohađalo je godine 1876/77. 45 učenika. Isprva u nju dolaze samo djeca iz Voloskog i Škrbića a kasnije se njeno okružje proširuje i na naselja izvan međa političke općine. Od 1895. godine školsko okružje Volosko obuhvaća naselja Pobri, Pužev Breg, Varljeni, Diraki i Preluk iz općine Kastav. Nastava se, kao i u mnogim drugim čisto hrvatskim ili slovenskim krajevima Istre, održavala na talijanskom jeziku, ali je u prva dva razreda nastavni jezik nužno morao biti materinski jezik polaznika. Zato se u toj školi, kao i kasnije u talijanskoj školi u Opatiji, u prva dva razreda stalno upotrebljava hrvatska početnica i prva čitanka. Od 1880. godine u školu u Voloskom uveden je hrvatski jezik kao nastavni predmet. Ta vrijedna stečevina bila je poslije ugrožena pritiskom talijanaški natrojenog Kotarskog poglavarstva, čiji je školski nadzornik nastojao »istisnuti posvema podučavanje hrvatskog jezika na istoj školi«.[45] Iz sačuvanih izvora ne može se utvrditi koliko se i kako škola pridržavala zaključaka Mjesnog školskog vijeća iz 1880. godine da se u njoj hrvatski jezik poučava 4 sata tjedno «kano obligatan predmet«,[46] odnosno koliko je kotarski školski nadzornik uspio u praksi derogirati tu odluku. Sa sigurnošću se može reći da je pobjeda narodnjaka na izborima 1895. godine utjecala na poboljšanje položaja toga predmeta u nastavi. U svojim sjećanjima V. Car Emin u tom pogledu povoljno oslikava tu školu, navodeći kako je 1895. godine bio zaposlen u utrakvističkoj školi u Voloskom. Takav dojam mu je jamačno ostao u pamćenju jer su se polaznici te škole u međusobnu doticaju i u razgovoru s Carom služili svojim materinjim, a ne nastavnim jezikom.[47]

Narodnjačko općinsko zastupstvo i Mjesno školsko vijeće nisu imali ni na toj školi drugih ingerencija osim prava predlaganja. Realno procjenjujući kako u nadležnih vlasti neće moći ishoditi preorijentaciju obuke u toj školi, odlučili su se za osnutak nove škole, odnosno hrvatske paralelke.

Nije se oklijevalo. Na poticaj Ivana Mandića i drugova vološćanski su narodnjaci sastavili peticiju kojom traže uspostavu pučke škole s hrvatskim nastavnim jezikom, koju je Mjesno školsko vijeće uputilo nadležnim školskim

[43] HAR, JU-30, ZOZ, 31. X. 1907.
[44] Fran Barbalić, Pučke škole u Istri, Pula 1918, str. 157.
[45] HAR, JU-30, ZOZ, 19. IX. 1896.
[46] Isto.
[47] V. Car Emin, n. dj., str. 37. Iz svega rečenog slijedi da nije točan navod T. Peruška u pogovoru istoj knjizi, str. 122, kako se ni u jednoj talijanskoj školi u Istri nije učio hrvatski ili slovenski jezik.

vlastima.[48] No, rješavanje molbe oteglo se pune tri godine, iako je zastupstvo više puta slalo požurnice, proteste i žalbe. Naposljetku molba je 21. listopada 1899. godine odbijena. Obrazloženo je to argumentima suprotnim onima kojima će tek nekoliko mjeseci kasnije biti opravdan opstanak talijanske škole u Opatiji. Hrvatskoj je djeci preporučeno neka pohađaju obližnju, 2,5 km udaljenu, školu u Opatiji, a »talijanskoj« će djeci biti predaleko iz Opatije u Volosko.[49] Na stranu to što hrvatska škola u Opatiji, u čijem je jedinom odjelu tada bilo preko 70 učenika, nije mogla primiti još toliko i više vološćanske djece.

Otvaranje hrvatske pučke škole u Voloskom stoga je i dalje gorući problem. Općinska će uprava idućih godina ustrajno i neumorno tražiti pravo da njezini izbornici dobiju školu koja im odgovara. No više su instancije malo marile za to pravo.

Kao i u Opatiji, nov impuls razvoju školstva dala je Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru. Ustanovila je svoju školu u Voloskom. Svjedok tih zbivanja, tajnik Družbe, Viktor Car Emin, ovako opisuje događaje oko osnutka škole: »Pošto je pak u početku god. 1901. namješten nekakav Talijanaš,[50] s očitom namjerom da onu našu djecu odnarodi, Družbi nije ostalo drugo, nego da i u tom gradu otvori svoju školu. To je i izvršeno. Za školske se je prostorije pobrinula tamošnja Posujilnica, a ostalo je providjela naša ustanova.«[51] Naravno, i vološćanska Družbina škola primala je kao općinsku potporu 1300 kruna, svotu koju bi općina trošila za izdržavanje škole da ju je sama osnovala i uzdržavala. Već prve godine upisalo se u njezin jedan odjel dvostruko više djece negoli u dva odjela mjesne talijanske škole,[52] usprkos svim naporima lokalnih talijanaša.

Kao i u Opatiji, osnutkom Družbine škole u Voloskom problem nije riješen, nego samo privremeno ublažen. Zato se svakako i dalje trebalo zalagati za osnivanje prave javne hrvatske pučke škole. Godine 1902. Općinsko zastupstvo opet raspravlja o tome, jer »velik broj otaca obitelji od god. 1897. moli za ustrojenje jedne hrvatske pučke škole za njihovu djecu« i jer »obćina plaća pristojbu i za onu hrvatsku djecu koja škole neimaju«.[53] Iduće godine Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu u Beču poništilo je odluku Zemaljskog školskog vijeća u Trstu, te je ono nakon nove rasprave dopustilo razdjelbu pučke škole u Voloskom na dva odjela, s hrvatskim i talijanskim nastavnim jezikom.[54] Osnutak hrvatske paralelke 1904. godine u državnoj školi rasteretio je privatnu Družbinu školu, ali je ugrozio talijanski odjel, u koji se 1905. godine upisalo u svemu dvadesetero djece.[55] S druge strane, stalno je rastao broj djece u oba

[48] HAR, DS-29, kut. 1; JU-30, ZOZ, 11. XI. 1897. B. Milanović, n. dj., str. 355, navodi da se vološćanska hrvatska općina »nije brinula za nastavni jezik«. Podaci iznesени u ovom radu pokazuju neutemeljenost te tvrdnje.

[49] HAR, JU-30, ZOZ, 21. X. 1899.

[50] Do tada je provizorni učitelj u Voloskom bio sam Car (isp. bilj. 38), ali je zbog preuzimanja uredništva opatijskog »Narodnog lista« dobio premještaj u Sv. Matej (danas Viškovo). Za učitelja je postavljen Nicolo Pegan. Vidi Vjekoslav Spinčić, Crtice iz hrvatske kulture Istre, Zagreb 1926, str. 136. Utok općine na imenovanje Pegana odbijen je s obrazloženjem da općina nema ingerencije na privremeno popunjavanje učiteljskog mjesta. HAR, JU-30, ZOZ, 19. I. 1901. i 24. VII. 1901.

[51] V. Car Emin, n. dj., str. 68.

[52] B. Milanović, n. dj., str. 355.

[53] HAR, JU-30, ZOZ, iz diskusija I. Poščića i A. Rajčića na sjednici održanoj 30. XII. 1902.

[54] HAR, JU-30, ZOZ, 30, V. 1903.

[55] B. Milanović, n. dj., str. 355.

hrvatska učilišta, te se školske godine 1909/10. u Družbinu školu upisalo 86, a u redovni odjel čak 129 polaznika.[56]

Međutim, ustrojstvo hrvatskog pučkog školstva u Voloskom nije time bilo dovršeno. Vrhovno upravno sudište u Beču 1907. godine ukinulo je odluku Ministarstva o osnutku hrvatske paralelke pri javnoj školi, jer je pri tome bio mimoiđen propisan administrativni red. No natrag se više nije moglo, pa su nakon obnovljena postupka 1908. godine oba hrvatska odjela izdvojena iz javne pučke škole u Voloskom i od njih je formirana javna hrvatska pučka škola.[57] Time je glavna svrha bila postignuta: uspostavljeno je samostojno hrvatsko pučko učilište. Bilo je samo pitanje vremena kada će mu se pripojiti odjel Družbine škole. To je učinjeno 1911. godine. Družbina funkcija promotora hrvatskog školstva na području općine Volosko-Opatija time je završena.

U tako ustrojenoj školi znatno se povećao broj učenika. Bilo ih je od 130 do 150, ali to vlastima nije bilo dostatno za plaćanje trećeg učitelja, pa je općina zapravo i dalje snosila troškove održavanja trećeg odjela.[58] S druge strane, pak, Talijanska osnovna škola u Voloskom, koju je izdržavala Pokrajina, nije imala više od 20 do 30 polaznika.

V.

Pored hrvatskih i talijanskih osnovnoškolskih učilišta na području općine Volosko-Opatija djelovali su i drugi odgojni zavodi za elementarno obrazovanje, koji su bili u zavjetrini borbe za nacionalno usmjerivanje osnovnoga školstva. Obavljajući svoju djelatnost više-manje izvan dosega političkih sukoba, neki od tih zavoda razvili su se u znatne prosvjetne ustanove i svojim obrazovnim kapacitetima vršili važnu ulogu u prosvjećivanju pučanstva.

Već smo spomenuli Privatnu žensku pučku školu časnih sestara milosrdnica u Voloskom.[59] Pohađale su je djevojčice s područja cijele općine i iz obližnjih naselja susjednih općina: Markulina, Perenića, Puhara, Matulja, Mihotića, Varljena, Rukavca, Preluka, Puževa Brega i drugih, dakle i s područja izvanškolskih okružja Voloskog i Opatije. Broj učenica je varirao od stotinjak do blizu 200, a jedan stanovit broj (do dvadesetak) boravio je stalno u samostanu. Škola je bila šestorazredna i u razmjeru s brojem učenica imala je jedan ili više odjela. U školi se u prva dva godišta oduvijek nastava vršila na materinskom jeziku djece, a od 1908. godine hrvatski je nastavni jezik u svim godištima.[60]

Njemačka privatna pučka škola (Deutsche Privat-Volksschule in Abbazia) osnovana je 1902. godine i brzo se razvila u velik, dobro opremljen zavod, koji je već školske godine 1905/06. imao 123 učenika od šest do dvanaest i više godina, odnosno od prvog do šestog razreda. Po nacionalnom sastavu učenici su bili preko 60% Nijemci, 18% Hrvati, 12% Slovenci, Česi i ostali Slaveni iz Monarhije,

---

[56] HAR, DS-29, kut. 3.

[57] HAR, JU-30, ZOZ, 6. VIII. 1908, i 9. IV. 1908.

[58] HAR, JU-30, ZOZ, 30. I. 1913.

[59] Škola je osnovana 1894. godine na poticaj i uz materijalnu pomoć baruna Reyera. Isporedi B. Milanović, n. dj., str. 355. Godinu dana po osnutku za školu je traženo pravo javnosti ali nije odobreno. Vidi Fran Barbalić, Prvi istarski sabori (1861—1877), Zagreb 1954, str. 423.

[60] HAR, DS-29, kut. 2.

te oko 10% Židova, Mađara, Talijana i drugih.[61] Iako se njemački jezik učio u opatijskim i vološćanskim pučkim školama, mnogi su roditelji, bez obzira na nacionalnost, držali probitačnijim da njihova djeca što temeljitije svladaju taj jezik, pa su ih upućivali u njemačku školu. Ne treba naglašavati kako je tada znanje toga jezika znatno uvećavalo mogućnosti unosnijeg zaposlenja u svim strukama.

Čuteći se jakim zbog uloge njemačkoga kapitala u Opatiji, zbog brojnosti njemačke turističke klijentele i njezina bogatstva te, naravno, zbog političkog položaja Nijemaca u Monarhiji, ravnateljstvo njemačke škole vrlo je brzo pokazalo svoju nezgodnu ćud. Dne 21. listopada 1907. godine Mjesno školsko vijeće piše Kotarskom vijeću: »Dešava se opetovano puta slučaj, da ravnateljstvo privatne njemačke škole u Opatiji uzkraćuje primitak hrvatski sastavljenih spisa ovog vijeća.«[62] Pače, nije htjelo primiti ni spis toga istoga Kotarskog školskog vijeća s »izjavom, da ono hrvatskih spisa u obće i absolutno neprima te da će također proti istim protestirati (?!)«.[63] Samosvjesni narodnjaci, koliko god suzdržani, nisu mogli otrpjeti takvo ponašanje te reagiraju prosvjedom. Da li je to donijelo kakve rezultate, ne možemo za sada znati jer se u kasnijim dokumentima taj spor više ne spominje.

Osim ove dvije škole u Opatiji i Voloskom povremeno su djelovale i druge privatne škole, koje su okupljale do dvadesetak učenika. Tome valja dodati da je poneki bogati roditelj, stranac, dakako, imao privatnoga učitelja za svoju djecu, pa su ona podučavana kod kuće.

VI.

Do početka 20. stoljeća na području općine nije bilo nikakvih srednjih škola. Za tradicionalna pučka zanimanja u ovome kraju, poljodjelstvo i pomorstvo, o kojima su se potrebna znanja stjecala radom i ta iskustva prenosila od starijih ukućana na mlađe, srednja izobrazba nije bila od osobite važnosti. Rijetki pojedinci što su nastavljali školovanje pohađali su škole u Rijeci, Trstu, Kopru, Gracu ili drugdje, a potkraj stoljeća i Delavsku školu u Kastvu. Najčešće su se upisivali u trgovačke i obrtničke škole, a rjeđe u gimnazije.[64]

Razvojem novih proizvodnih tehnika u svim privrednim granama (uključujući tu ribarstvo i vinogradarstvo), a osobito razvojem turizma u ovome kraju, silno je porasla potreba za školskim obrazovanjem svih stupnjeva. Pa ipak, na formiranje srednjih škola u ovoj općini valja gledati prvenstveno kao na rezultat prethodnoga razvoja osnovnoga školstva. Šestorazredne pučke škole u Voloskom i Opatiji nisu pripremale đake za dalje školovanje. Bile su usmjerene poglavito osposobljavanju učenika za tradicionalna zanimanja ovdašnjih ljudi. Ako su kanili nastaviti školovanje na trgovačkoj školi ili gimnaziji, svršeni učenici osnovnih škola morali su dvije godine polaziti pripremni tečaj, tzv. pripravnicu, ili su se već nakon svršenog četvrtog razreda uključivali u te škole. Ako su pak željeli učiti kakav obrt, trebali su poslije svršene osnovne škole čekati još dvije godine dok ne navrše četrnaest godina. Na sjednici Općinskog zastup-

[61] Vidi popise učenika u HAR, DS-29, kut. 2—4. Izneseni postoci su aproksimativni, dobiveni određivanjem nacionalnosti samo po imenima i prezimenima učenika. Ovdje služe samo kao ilustracija miješanog nacionalnog sastava učenika školske godine 1905/6.

[62] HAR, DS-29, kut. 2.

[63] Isto.

[64] HAR, DS-29, kut. 1.

stva u ožujku 1904. godine jedan od najzaslužnijih pobornika hrvatskoga školstva u ovom kraju, ravnatelj opatijske škole August Rajčić, ističe »da se je potreba pokazala u Opatiji priskrbiti nešto za onu djecu koja navršivši 12 godinu bez ikakva zanata okolo klatare i gube vrieme, dočim bolje stojeći šiljaju svoju djecu u veće škole; takovi siromasi ne mogu stupiti u zanat jer ih neće ni jedan, samo sa pučkom školom ne može takvoga rabiti bez kakvoga boljeg znanja i naobrazbe«.[65]

Ne uzdajući se u ovom pitanju ikakvoj materijalnoj pomoći od pokrajinskih školskih oblasti, Zastupstvo je na toj istoj sjednici odlučilo osnovati općinsku Opću školu za dalju naobrazbu. Pošto su nadležne vlasti odobrile statut škole, sve pripreme za njezin osnutak preuzeo je školski odbor (kuratorij), u kojem bijahu najugledniji narodnjaci općine: Vjekoslav Spinčić, Andrija Stanger, August Rajčić, Viktor Car i Julije Miran.[66] U jesen 1905. godine dovršene su sve pripreme i škola je počela s obukom. Učenici su podijeljeni u dva odjela, muški i ženski, a obuka je trebala trajati dvije godine.

Iduće godine, kada je počela nastava s oba godišta, školu je pohađalo 40 učenika (14 dječaka i 26 djevojčica).[67] Prve su godine na školi radila dva nastavnika. Učitelj dječačkog razreda bio je Viktor Car, ujedno i ravnatelj škole. Učiteljske plaće (3300 kruna) i sve tekuće troškove plaćala je općina. Narednih godina troškovi su se nešto povećali jer je za rad s drugim godištem zaposlena još jedna učiteljica.

Čini se ipak da se škola nije osobito uspješno uklopila u obrazovni sustav onoga vremena. Stječe se dojam da kao produžna općeobrazovna škola nije nudila program koji bi učenike uputio u određena zanimanja i koji bi ih kvalificirao za neke poslove ili za nastavljanje školovanja u stručnim školama. U školi je stalno bilo znatno više djevojčica nego dječaka, a ukupan broj učenika nije se povećavao, nego je stagnirao.

Realna potreba da se uspostavi potpuno srednje učilište na području općine, ojačana željom općinskih prvaka da ovaj kraj učine snažnim kulturnim žarištem i rasadištem narodnjačkog duha, utvrdila je namisao da se počne s pripremama za osnutak niže realne gimnazije. Prve rasprave u općini pokazale su odlučnost u takvu naumu, ali i nesigurnost zastupnika s obzirom na vrstu i namjenu škole. Tako je na sjednici Zastupstva u listopadu 1906. godine najprije jednoglasno odlučeno da treba započeti rad na osnutku »niže realke ili drugog srednjeg zavoda sa hrvatskim naukovnim jezikom u Voloskom, kao najvažnijem mjestu Liburnije, napučenu skoro isključivo hrvatskim elementom«.[68] Međutim, produživši raspravu o tom predmetu i poslije preglasavanja, prihvaćen je prijedlog dra Ivana Poščića »da se zamoli Visoku Vladu, te što prije moguće sa sielom u gradu Voloskom ustanovi državnu nautičku školu sa hrvatskim nastavnim jezikom«.[69]

Poščić je vrlo rječito, upravo zaneseno sastavio molbu, ističući upućenost ljudi ovoga kraja moru, »izvoru slave i dobitka svojih djedova i otaca (. . .), tom nepresahlom vrelu privrede i izvoru blagostanja«.[70] No, ako je svojom gorljivošću uspio pridobiti Općinsko zastupstvo, školske oblasti nisu pokazale ni najma-

[65] HAR, JU-30, ZOZ, 17. III. 1904.
[66] HAR, JU-30, ZOZ, 24. VI. 1905.
[67] HAR, JU-30, ZOZ, 20. VII. 1907.
[68] HAR, JU-30, ZOZ, 11. X. 1906.
[69] Isto.
[70] Isto.

nje sluha za njegove argumente.[71] Uslijedio je muk o toj školi i tek tri godine kasnije na sjednici Zastupstva spominje se kako molba još nije riješena, iako preko 80 djece iz Voloskog i Opatije pohađa razne srednje škole izvan općine.[72]

Neuspjeh te molbe zorno je pokazao kako je izlišna svaka nada da bi država mogla poduprijeti osnutak srednje škole u Voloskom. Zato je na nekom neslužbenom sastanku — kako se sjeća Viktor Car Emin[73] — odlučeno da se ide skromnijem cilju, osnutku niže gimnazije u Voloskom-Opatiji. Zastupstvo je 22. listopada 1908. godine prihvatilo prijedlog. Sve troškove imala je snositi općina. Proračun troškova za prvu godinu djelovanja te ustanove iznosio je 18.000 kruna. Za obavljanje svih pripremnih radova imenovan je »ad hoc odbor«, u kojem su bili August Rajčić, Ivan Poščić, Matko Trinajstić, Josip Landr i Konrad Janežić,[74] koji će poslije pod Trinajstićevim predsjedništvom biti društveni organ škole.

Pripreme su dovršene do ljeta 1909. godine i škola je počela raditi školske godine 1909/10. Bila je smještena na drugom katu nedavno podignute reprezentativne zgrade Općinskog doma. Naučnu osnovu, odnosno nastavni program gimnazije, izradio je bivši ravnatelj velike realne gimnazije u Osijeku, rodom Istranin, Ivan Rabar. Išlo se za tim da svršeni učenici te škole mogu nastaviti školovanje u višim razredima bilo koje srednje općeobrazovne ili stručne škole.[75] Prigodom izbora nastavnog osoblja općina je kao vlasnik škole imala potpunu slobodu. Odbor koji je o tome brinuo nastojao je u njoj okupiti ljude koji su ne samo priznati stručni radnici, već i prokušani narodnjaci. Tako se, uz spomenutoga ravnatelja, na ovom učilištu okupio lijep broj istarskih kulturnih i političkih poslenika: Filip Crvarić, Ivan Ivančić, Ivan Matetić Ronjgov i Artur Gervais, a idućih godina još i Mate Tentor, Ivan Brgić, Vladimir Raić, Ivan Karlović Janeski, Viktor Car Emin, Ante Šepić, Ivan Širola i A. Kargotić. Odbor je imao poteškoća jedino oko imenovanja vjeroučitelja, jer je za njega trebala potvrda nadležnih crkvenih vlasti iz Trsta. U trećoj godini rada škole ipak je za katehetu primljen poznati narodnjak Šime Sironić,[76] dotadašnji župnik u Materadi.

Nacionalna orijentacija nastavničkog zbora male općinske gimnazije u Voloskom-Opatiji nije bila dobra preporuka kod nadležnih školskih organa, a valjalo je očekivati da će država kad-tad, po običaju, ako već ne posve preuzeti izdržavanje škole, barem joj dodijeliti zamašniju potporu. Dogodilo se, međutim, nakon što je pravo javnosti dobio i njen završni, četvrti razred, da joj je Mini-

[71] S obzirom na postojanje pomorskih škola u Bakru, Rijeci i Malom Lošinju u to doba, pitanje je da li je zaista bilo najuputnije tražiti osnutak i četvrte takve škole na području Kvarnera.

[72] HAR, JU-30, ZOZ, 13. VIII. 1909.

[73] V. Car Emin, n. dj., str. 105.

[74] HAR, JU-30, ZOZ, 22. X. 1909.

[75] Prvi provizorni nastavni program za nižu realnu gimnaziju izradio je na zamolbu Odbora za ustanovljenje općinske srednje škole u Voloskom-Opatiji Vladimir Nazor, tada nastavnik učiteljske škole u Kastvu. Njegov je program prihvaćen na sjednici istoga odbora 23. siječnja 1909. godine. Prema Nazorovim preporukama ravnateljsko mjesto ponuđeno je ravnatelju velike gimnazije u Splitu Ivanu Benzonu, a potom profesoru slavistike i romanistike na istoj gimnaziji Josipu Baraču. Prvi je ponudu odbio zbog starosti a drugi jer mu općina nije mogla jamčiti mirovinu, te je kao jedini kandidat ostao Ivan Rabar. Zapisnici sjednica Odbora za ustanovljenje općinske srednje škole u Voloskom-Opatiji i pisma gore imenovanih osoba upućena Ivanu Poščiću pohranjena su u Zavodu za povijesne i društvene znanosti JAZU u Rijeci, Pismohrana Ivana Poščića, svež. 1.

[76] HAR, JU-30, ZOZ, 7. VII. 1911.

starstvo odredilo gotovo simboličnu subvenciju od 4000 kruna godišnje,[77] što nije pokrivalo ni šestinu troškova koje je općina tada za izdržavanje škole imala.

Kada je mala komunalna gimnazija kompletirala razrede, bilo je u nju upisano 112 učenika.[78] Već 1910. godine preseljena je iz Općinskog doma u posebnu zgradu na Škrbićima, kupljenu za tu svrhu,[79] ali je i ona zbog uređenja kabineta za zornu nastavu i zbog povećanja broja odjela postala pretijesnom. U tijeku 1912. i 1913. godine na sjednicama Općinskog zastupstva često se raspravljalo o osiguranju novih prostorija, odnosno o potrebi gradnje nove školske zgrade. Bila su to zapravo razmatranja o potrebi proširenja niže gimnazije i o njezinu prerastanju u potpunu osmogodišnju realku. Općinski prvaci listom su bili za takvo promaknuće škole, unatoč velikom trošku što se iz općinske blagajne izdvajao već i za malu gimnaziju. Svi bijahu odlučni »da ovaj zavod mora biti i ostati kulturnim središtem cijele Liburnije, radi česa se pitanje to ne smije skinuti s dnevnog reda«.[80]

Čini se da je izostanak znatnije državne potpore za postojeću školu najviše utjecao, negativno, dakako, na podizanje velike realke. Jer na istoj sjednici na kojoj je pročitana ta loša vijest Zastupstvo konstatira »da bi na izdržavanje velike gimnazije otišla 1/3 cjelokupnih općinskih prihoda, te bi se na potpuni zavod moglo računati samo onda, kada bi izvana bila osigurana izdašna potpora«.[81] Zastupstvo je moralo odgoditi gradnju nove gimnazijske zgrade i proširenje te škole. Odgodilo je, ali se takva nauma nije odreklo. Narodnjaci su bili uvjereni »da će za pet ili deset godina do toga doći«, bilo kako bilo.[82] Međutim, na svijet se sručila katastrofa prvoga svjetskog rata. U novim je okolnostima bio gotovo onemogućen rad hrvatske komunalne niže gimnazije. »Zbog nacionalnog duha, koji je u njoj vladao, bila je kod vlasti upisana vrlo rđavo, zato su odmah u početku rata i Nijemci i Talijani tražili, da se zatvori.«[83] U školi je izvršena premetačina, neki su profesori konfinirani, a više njih pozvano u vojsku. No, škola se ipak uspjela održati u tijeku cijelog rata.[84]

U opreci s malom hrvatskom realnom gimnazijom stoji njemačka privatna realna gimnazija (Privat-Vereins-Realgymnasium) u Opatiji. Podupirala ju je austrijska vlada kao i njemačku pučku školu u Opatiji.[85] Osnovana 1910. godine, ta odlično opremljena ustanova bila je strano tijelo na ovom tlu, protivnik koga se nije smjelo tući, ali koga se svagda i svakako moralo nadmašiti.

Kada je riječ o njemačkim školama u Opatiji, valja spomenuti kako se o njihovu djelovanju zna vrlo malo.[86] Uz gimnaziju tu je još radila mješovita građan-

---

[77] HAR, JU-30, ZOZ, 30. I. 1913.

[78] B. Milanović, n. dj., str. 381.

[79] HAR, JU-30, ZOZ, 4. VI. 1910. Škola je bila smještena u vili Warmek u blizini današnjeg hotela »Ambasador«. Isp. Goran Crnković, Gradnja općinskog doma u Voloskom, Istarska danica, Pazin 1983, str. 205.

[80] HAR, JU-30, ZOZ, 7. XI. 1912.

[81] HAR, JU-30, ZOZ, 21. XII. 1912.

[82] Isto. Takvu vjeru mogla im je učvrstiti i politička akcija koju je 1912. godine, u vrijeme politike tzv. »narodnog mira«, poveo Hrvatsko-slovenski klub. Među deset točaka rashoda koje je trebalo uvrstiti u zemaljski proračun bio je i zahtjev da općinska gimnazija u Voloskom prijeđe na pokrajinski budžet. Vidi Dragovan Šepić, Politika »narodnog mira« u Istri 1908—1913, Anali jadranskog instituta, svezak 3, Zagreb 1961, str. 97. i dalje.

[83] V. Car Emin, n. dj., str. 105.

[84] Isto, str. 105—106.

[85] F. Barbalić, Pučke ..., str. 171. B. Milanović, n. dj., str. 382.

[86] O njima govori nešto kasnije jedan izvor, spis br. 1669 od 12. svibnja 1944, HAR, JU-30, sign. IX—2/1. Vidi također T. Peruško, Borba ..., str. 432.

ska škola, trorazrednica, s ukupno 5 nastavnika. Organiziran je također godišnji tečaj trgovačkog usavršavanja, koji su držali nastavnici iste škole.

Vremenski posljednja škola koju je osnovala narodnjačka općina Volosko -Opatija bila je škola učenika u privredi. Tek 1913. godine Općinsko zastupstvo je zaključilo »da se ima ustrojiti u Voloskom-Opatiji šegrtska škola sa hrvatskim nastavnim jezikom«.[87] Drugi podaci o djelovanju te škole za sada nisu pronađeni.[88]

Na kraju ovog poglavlja treba spomenuti nastojanja da se učiteljska škola premjesti iz Kastva. U razdoblju između 1909. i 1913. godine akcija se razvila diljem Istre, osobito među učiteljima. Predlagalo se premještanje učiteljske škole u Pazin, Pulu ili Volosko-Opatiju.[89] U srpnju 1911. godine na sjednici Općinskog zastupstva Volosko-Opatija, sazvanoj na poticaj Julija Mirana i drugova, razmatrala se mogućnost i oportunost takva čina. Tome je prethodila predstavka što su je učiteljski pripravnici iz Kastva uputili Zastupstvu, tražeći podršku i pomoć za preseljenje učiteljske škole. Svjesno prednosti koje bi takvo učilište donijelo općini i nepogodnosti njegova smještaja u Kastvu za hrvatski prosvjetni pokret u Istri, Zastupstvo se obratilo Ministarstvu nastave i bogoštovlja u Beču, preporučujući vlastito mjesto »kao najpodesnije za smještanje učiteljišta«.[90] No, traženje se pokazalo izlišnim — učiteljska škola je ostala u Kastvu.

VII.

Kao članovi brojnih kulturno-prosvjetnih društava i zastupnici u političkim tijelima kotara i pokrajine, narodnjaci Voloskog i Opatije borili su se za očuvanje i probitke hrvatskoga školstva i izvan svoje općine, po cijeloj Liburniji, Istri pa i šire. Općinski načelnik Andrija Stanger, dugogodišnji zastupnik i potpredsjednik Zemaljskog sabora Istre, istupao je i na sjednicama toga tijela poglavito prijedlozima usmjerenim promicanju hrvatskoga školstva, zalažući se osobito za osnivanje srednjoškolskih zavoda.[91]

U Općinskom zastupstvu narodnjaci su mogli djelovati unutar skromnoga dosega njegovih političkih prava i ovlasti te gotovo isključivo u okviru materijal-

[87] HAR, JU-30, ZOZ, 30. I. 1913, točka 21. Do tada je u hrvatskoj Istri tek jedna obrtnička škola — Delavska škola u Kastvu. Talijani su do tada imali čak šest takvih škola. Vidi T. Peruško, Borba ..., str. 440.

[88] Valja spomenuti da je u Voloskom-Opatiji od 1908. godine djelovala i glazbena škola, koja je osnovana na inicijativu Općinskog zastupstva i uz materijalnu potporu općine. Općina je osigurala prostorije u Općinskom domu, nabavila glazbala i osiguravala godišnju plaću za nastavnike. U školi su se uz sviranje instrumenata učile i osnove solfeđa a podučavali su mjesni kapelnik Artur Gervais i učitelj Ivan Matetić Ronjgov. Vidi *Inventar Društvene glazbe* Volosko-Opatija 1907—1911 rukopis u HAR.

[89] O akciji za premještanje hrvatskog učiteljišta iz Kastva vidi B. Milanović, n. dj., str. 383; T. Peruško, Borba ..., str. 437—438; T. Peruško, Dva istarska učiteljska časopisa, Jadranski zbornik, Rijeka—Pula 1957, str. 160; M. Demarin, n. dj., str. 120.

[90] HAR, JU-30, ZOZ, 7. VII. 1911.

[91] O ustanovljivanju hrvatske gimnazije u Pazinu vidi *Atti della Dieta provinciale dell'Istria*, Resconti stenografici delle sedute della Dieta provinciale dell'Istria, Parenzo 1891, str. 46, a o prijedlogu o osnutku hrvatske paralelke u Puli na istome mjestu, str. 108. Karakteristična je njegova interpelacija za disciplinski postupak protiv učitelja Grosmanna iz Lovrana (ista edicija 1893, str. 16) i druga istupanja. Spomenimo također da su od vološčanskih i opatijskih općinskih zastupnika narodnjački saborski zastupnici bili još Matko Trinajstić (VIII. i IX. period), August Rajčić (X. period), Ivan Poščić (X. period) i Đuro Červar, koji su djelovali u istom smjeru.

nih mogućnosti općine. No njihov izravan i neizravan utjecaj bio je višestruk. Djeluju kao moralni faktor, jednako načinom borbe za vlastito hrvatsko školstvo kao i rezultatima koje su postigli, djeluju javnom podrškom u određenim akcijama, a isto tako novčanim potporama za podizanje pojedinih zavoda ili za druge pothvate.

Općina Volosko-Opatija davala je potpore u izvanrednim prilikama ili u obliku stalnih godišnjih subvencija kulturno-prosvjetnim društvima. Takve subvencije redovno su dobivali, od svog utemeljenja, Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru i Đačko pripomoćno društvo za Volosko-Opatiju.[92] Za gradnju Đačkog doma u Pazinu općina je odredila zamašnu pomoć od 9.000 kruna, osiguravši tako u njemu dva besplatna mjesta za svoje đake.[93] Povremene potpore općina je dodjeljivala i Đačkom pripomoćnom društvu iz Pazina, omladinskom društvu »Sokol«, omladinskom listu »Pučki Istran«, pjevačkom društvu »Lovor«, nekim sportskim društvima i drugima.

Može se reći kako nije bilo znatnijih događaja i inicijativa na području istarskoga školstva, te hrvatskoga i slovenskoga školstva općenito, u kojima ova općina nije sudjelovala svojom javnom podrškom, molbama i predstavkama nadležnim organima da određenu akciju povoljno riješe. Tako se zalagala za osnutak hrvatske gimnazije u Pazinu, za podizanje sveučilišta u Ljubljani, a između 1901. i 1913. godine tri je puta intervenirala u prilog priznanja tzv. reciprociteta Zagrebačkog sveučilišta, naime, da se položeni ispiti na zagrebačkim fakultetima priznaju i u austrijskom dijelu Monarhije.[94]

Predstavke prihvaćene na sjednicama Zastupstva upućivane su ministru predsjedniku, ministru unutrašnjih poslova, a najčešće istodobno i uredništvu »Naše sloge«, radi objavljivanja. Općina je najogorčenije prosvjedovala protiv talijanaških smetnja oko osnivanja hrvatske gimnazije u Pazinu i protiv osnutka talijanske gimnazije u tom istom gradu, budući da »talijani imaju dosta takovih zavoda, a pučanstvu slavenske narodnosti ne daju niti pučkih škola, prem slaveni plaćaju dužne poreze kao i talijani«.[95]

Takvo djelovanje narodnjačke općine, uzmu li se u obzir rezultati koje je postigla afirmirajući hrvatsko školstvo, njezin ugled zbog ustrajnosti, umješnosti i marljivosti u tome pregnuću, moglo je služiti i sigurno je bilo uzorom za slične napore u svim istarskim sredinama. Uostalom, bez zazora se može reći kako je taj primjer još i danas poučan i poticajan.

VIII.

Kada su narodnjaci preuzeli političko vodstvo u općini Volosko, u toj do tada etnički posve čistoj sredini već je bio započeo proces odnarođivanja. Činilo se pače da vrijeme radi za talijanaše, jer je ogromna većina djece pohađala talijanske škole. Zato je čuvanje i promicanje hrvatskoga školstva jedna od prvih i glavnih zadaća nove općinske uprave. Očito, školstvo nije bilo tek povod, nego istinski razlog političke konfrontacije. Ono je tu bilo izraz nacionalne identifi-

[92] Ovo društvo osnovano je 1910. godine po uzoru na Đačko pripomoćno društvo u Pazinu, a glavna mu je zadaća bila pomaganje polaznika male realne gimnazije u Voloskom. Veći dio učenika bio je iz drugih istarskih općina. Isp. B. Milanović, n. dj., str. 381.

[93] HAR, JU-30, ZOZ, 1. XII. 1904.

[94] HAR, JU-30, ZOZ, 18. XII. 1913.

[95] HAR, JU-30, ZOZ, 11. VII. 1899. i 20. XII. 1899.

kacije pučanstva i zalog njegove etničke i kulturne samosvojnosti. Shvaćalo se tada kako se bez vlastita školstva u budućnosti neće moći dobiti nijedna politička bitka. Otuda su male stvari, kao što je svakodnevna pouka djece slovima i elementarnim obrazovnim sadržajima, u ono doba imale značaj pitanja biti ili ne biti na ovom prostoru, i bile su važna komponenta borbe za opstanak.

To se prvenstveno odnosi na osnovno školstvo. Kada su elementarnim obrazovanjem obuhvaćena sva domaća djeca na njihovu materinskom jeziku, bitka za etničku i političku opstojnost bila je dobivena. Borba za srednje škole pak ima drugi značaj, to je borba za političke pozicije, za proširenje osnova potencijalnog političkog utjecaja. Ako se na nacionalnu borbu u Austro-Ugarskoj Monarhiji gleda kao na klasnu borbu obespravljenih naroda protiv hegemonizma vladajućih naroda, a treba tako gledati, onda su i napori za podizanje srednjih škola oblik te borbe, napori na dugi rok, usmjereni smanjivanju gospodarskih, društvenih, političkih, kulturnih i civilizacijskih razlika među tim narodima.

Motreći na školstvo s tog stajališta, u razdoblju od 90-ih godina 19. stoljeća do 1918. godine cijela je Istra poligon borbe za nacionalnu opstojnost, borbe čija će se valjanost i dostignuća očitovati osobito u idućim razdobljima. Školska okružja Volsko i Opatija vruće su tlo te borbe, na kojem su dosegnuti izrazito dobri rezultati. To dostatno potvrđuju parametri što se sami od sebe nameću iz naredne tabele.

STANJE OSNOVNIH ŠKOLA U VOLOSKOM I OPATIJI 1913. GODINE

Nastavni jezik	Broj škola	Godine učenja (razredi)	Odjeli	Učenici	Učitelji
Hrvatski	3	6	15	595	15
Talijanski	1	6	1	29	1
Njemački	1	6	5	135	5

Uz ovo valja pripomenuti kako su osnovnim obrazovanjem 1913. godine obuhvaćena sva djeca obaju školskih područja. To obrazovanje, uključujući opetovnice, nedjeljne škole ili pak srednje škole, traje zapravo osam godina. Zbog velikog priljeva stranih, osobito njemačkih, doseljenika hrvatsko pučanstvo ima tada samo relativnu, a ne više premoćnu apsolutnu većinu kao prije.

Na području općine svaki učitelj hrvatske pučke škole podučava u prosjeku 42 učenika, dok je u istim školama u Pokrajini čak 68, a u talijanskim 56 učenika. Valja se prisjetiti da je u ono doba zakonski minimum 40 učenika na jednog učitelja, a maksimum 80. U hrvatskim pučkim školama na području ove općine realiziran je, dakle, pedagoški optimum i po broju učenika u jednom odjelu (samo 2 više od minimuma) i po tome što učitelji rade u čistim, a ne kombiniranim odjelima.

Što se pak tiče srednjega hrvatskog školstva, općina Volosko-Opatija je uz Kastav i Pazin treće istarsko žarište gdje se ono razvija. U pokretanju i podizanju toga školstva općina je polazila od svojih shvaćanja vlastitih i širih potreba, kao i od vlastitih mogućnosti da svoje naume ostvari. Naglašavajući gospodarsku snagu ove narodnjačke općine kao *conditio sine qua non* njezinih uspjeha na ovome kao i na drugim poljima, uvijek treba imati na umu kako je svekoliki taj

razvoj vodila ekipa radišnih, nesebičnih i razboritih ljudi koja je svemu tome napretku dala svoje obilježje i svoj zaista velik prilog.

Na kraju valja ipak reći kako prava valorizacija rezultata političke borbe narodnjaka za hrvatsko školstvo na jednom malom području kakvo je bila općina Volosko-Opatija u vremenu 1895—1918. godine ne može još biti izrečena. Takvoj prosudbi trebala bi prethoditi faktografska istraživanja u mnogim elementima koji su u ovom radu samo ovlaš naznačeni. Nedostaju čak i samo kvantitativni pokazatelji rasta i razvoja školstva, a pogotovo pomnija istraživanja njegove unutarnje organizacije i njegovih odgojno-obrazovnih efekata. Stoga je svrha ovog rada ograničena na to da upozori na važnost školstva u ovome kraju i kao faktora političke borbe i kao snažne poluge nacionalnog osvješćivanja.

Goran Crnković

LA LOTTA DEL COMUNE DI VOLOSCA-ABBAZIA A GUIDA NAZIONALE PER LA SCUOLA CROATA

Riassunto

Quando il movimento nazionale croato conquistò la guida politica del Comune di Volosca nel 1895, in quel centro economicamente importante e fino a quel momento etnicamente del tutto esente da inquinamenti era già cominciato il processo di snazionalizzazione. Anzi, pareva che il tempo lavorasse a favore degli italofili poiché nella loro maggioranza i bambini frequentavano la scuola italiana. L'insegnamento in lingua croata era limitato a un solo maestro elementare in servizio presso la sezione parallela della scuola popolare di Abbazia. Per questo motivo, la promozione e la salvaguardia della scuola croata fu uno dei primi e principali compiti che si assunse la nuova amministrazione comunale. Evidentemente la scuola non fu un semplice pretesto, ma un motivo reale del confronto politico. Essa era l'espressione dell'identificazione nazionale della popolazione e pegno della sua individualità etnica e culturale. Si era coscienti, allora, che senza una propria rete scolastica non sarebbe stato possibile vincere in futuro nessuna battaglia politica.

Quando finalmente, dopo sforzi durati due decenni e col ricorso principalmente alle proprie possibilità materiali, furono create le condizioni per dare l'istruzione elementare nella lingua materna a tutti i bambini del luogo, la battaglia per l'affermazione etnica e politica poté dirsi vinta. La lotta per le scuole medie, a sua volta, ebbe un altro significato; fu una lotta per le posizioni politiche, per l'estensione delle basi della potenziale influenza politica. Considerando la lotta nazionale nei territori della monarchia austro-ungarica come una forma della lotta di classe, come una lotta dei popoli oppressi contro l'egemonia delle nazioni dominanti, e in questo modo essa va considerata, allora gli sforzi per l'apertura delle scuole medie furono pure una forma della lotta di classe, sforzi compiuti a lungo termine, diretti a ridurre le disparità economiche, sociali, politiche, culturali e di civiltà fra quei popoli.

Considerando la scuola da questo punto di vista, nel periodo intercorrente fra gli anni Novanta del XIX secolo fino al 1918 l'intera Istria fu un teatro di lotta per la sopravvivenza nazionale, una lotta il cui valore ed i cui risultati emergeranno in tutta la loro dimensione negli anni avvenire. Terreno caldo di questa lotta furono le circoscrizioni scolastiche di Volosca e Abbazia, dove furono conseguiti risultati senz'altro positivi, come confermano i dati per l'anno scolastico 1913/14 con il 78,5 per cento di bambini di Volosca ed Abbazia frequentanti le scuole con lingua d'insegnamento croata, il 17,7 per cento le scuole tedesche ed appena il 3,8 per cento le italiane. A causa del grande afflusso di immigrati stranieri, soprattutto tedeschi, la popolazione croata aveva allora

soltanto la maggioranza relativa, mentre in epoche precedenti quella maggioranza era stata assoluta.

Sul territorio del Comune, sempre secondo i dati di quell'anno scolastico, ciascun maestro di scuola elementare croata insegnava a 42 bambini in media, mentre nelle equivalenti scuole della Provincia la media era di 68 bambini e nelle scuole italiane di 56 alunni. Va ricordato che in quell'epoca il minimo consentito dalla legge era di 40 alunni per ciascun insegnante ed il massimo di 80. Nelle scuole elementari croate operanti sul territorio del Comune di Volosca-Abbazia era stato, dunque, realizzato l'optimum pedagogico sia per il numero di alunni in una classe sia per la pienezza delle classi, non essendoci sezioni miste, pluriclassi.

Per quanto riguarda le scuole medie croate, il Comune di Volosca-Abbazia fu, insieme a quello di Castua e di Pisino, il terzo nella graduatoria dell'Istria per ampiezza di sviluppo. Nel promuovere ed elevare questo tipo di scuola, il Comune muoveva dalla considerazione delle esigenze proprie e di un territorio più vasto, dalle proprie possibilità di realizzare i propri obiettivi. Sottolineando la forza economica di questo Comune gestito dal partito nazionale croato quale conditio sine qua non dei propri successi sul piano economico e su altri piani, bisogna sempre tener presente che quel molteplice sviluppo venne promosso da una equipe di uomini laboriosi, altruisti e saggi che a quel progresso impresse il proprio timbro e diede veramente un grande contributo.